RELIGION OG KOGLERI

AF

NIELS BIRGER WAMBERG

»Sin Opfattelse af Tilværelsen har man fra Roden.« JVJ: »Kors og Hammer«, 1921.

Det turde paa forhaand være en haabløs opgave at grave fuldstændig til bunds i *Johannes V. Jensens* barndom og oplede alle dens skjulte og velkendte inspirationskilder, som han læskede sig ved et langt liv igennem. Men det synes en given ting, at barndomshjemmet var hans digtnings aandelige forudsætning, og hvis man begrænser opgaven til at omfatte en mosaik af dem, som stod JVJ nær i hans tidligste aar, kan i det mindste visse motiver i det senere forfatterskab stilles i en ny belysning.

Om JVJs fader, dyrlæge *Hans Jensen*, som trofast praktiserede i Farsø fra sin embedseksamen til sin død, findes der forskellige udsagn, som tilsammen kan medvirke til at trække konturerne op omkring en særpræget personlighed.

Jens Marinus Jensen citerer (i »Tidsskrift for dansk Folkeoplysning«, 1928) en skildring, som Chr. Houmark har givet af JVJs fader, og som her gengives noget forkortet:

»Dyrlæge Hans Jensen var ejendommelig, først fordi han besad rige, aandelige Egenskaber, først og sidst dog i Kraft af den stærke, næsten høvdingeagtige Magt og Indflydelse, som han øvede paa enhver, som kom ham nær. [...] Han fortsatte gennem sit lange Liv sit Arbejde og sine Forsøg paa at trænge ind bag det Mørke, som danner Skellet mellem Liv og Død. Hvor langt han naaede, fik kun faa at vide. [...] En Seer var og blev han, en Seer, hvem Gud havde skænket sære og sjældne Gaver. Han »profeterede« ikke, men det hændte, at han ganske stille, og med et Blik, og en Stemme, der var gennemtrængt af Ærbødighed for Livets og Dødens majestætiske, ophøjede Hemmeligheder, forklarede og udlagde ud fra sin Erfaring, ud fra sin Tænkning. Han var ikke en Egnens eller Landets »Troldmand« eller »klog

Mand« i folkelig, overtroisk Forstand, han var en Mand, der havde lyttet og gættet sig ind til det der for os andre er uforklarligt, som Underet selv. Han var ydmyg i sin Forsken, ydmyg overfor, hvad usynlige Magter for ham gjorde synligt og næppe fatteligt.«

Et andet samtidigt indtryk gemmer sig i en kronik af læge Emil Fog (Politiken 20. 1. 1933): »JVJs Fader staar for Erindringen som den interesserede Ungdoms Ven og Vejleder. Han efterlod paa den unge Indtryk af stor Aandsmagt. Den som besøgte Hjemmet, husker, at der var godt at være, og at han stedse gik derfra med en Lysning i Sindet.«

Thit Jensen, JVJs ildfulde søster, har i Nationaltidende, 17. og 18. 11. 1915, skrevet om barndomshjemmet under den udmærkede titel »Alt for meget Blod« og fortæller her om faderen, hvis kontor var fyldt med »spændende Bøger om Religion, Religion i alle Lande, i alle Genrer, Religion i Fortid, Nutid og Fremtid, en begavet, noget sær Mand, der tog Livets fine Lækkerbidsken for sin Mund: et inderligt Samliv med sig selv!, der har siddet i Aarevis og støbt de Kugler, som hans Børn, ladet til Tænderne med mødrene Livsdrift, fo'r ud i Verden med. [...] Den den Gang 13-aarige satte sig en Dag hen at gruble over Verdensskadens dybeste Aarsag. Og hun kom tidligt til sin Barndoms Spørgsmaal: Fader, hvad er Religion? — Det er Bøger, der staar Hylde op og Hylde ned, men i Menneskers Vandel er der ingen.« I erindringsbogen »Hvorfra-Hvorhen«, 1950, s. 11, fortælles det, at et besøg i faderens kontor var »som at gaa ind i et levende Leksikon«. Det meget forskellige, som udgjorde den aandelige næring, gjorde sindet overspændt og fantasirigt.

Det mest fængslende vidnesbyrd om dyrlæge Jensens forbløffende aandslivlighed faar man imidlertid gennem ham selv i hans to smaaskrifter »Fordømmelseslæren« og »Spøgeri«, som han udsendte anonymt henholdsvis 1897 og 1899. Anonymiteten er næppe begrundet i fejghed, men snarere i et ønske om, at de skildrede begivenheder ikke blev alt for punktligt stedfæstet.

Fordømmelseslæren blev udsat for en række bidske angreb; bl. a. har Johannes Jørgensen polemiseret imod den i »Helvedfjender«, 1898. De øvrige hudflettere fik følgende svar af Hans Jensen i Pol. 9. 2. 1898, uden at han iøvrigt følte sig foranlediget til at afmaskere sig: »Der har været ymtet en Del om min Kristendomsbekendelse, men vi kan jo ikke alle være lige renlivede i Troen. Jeg skrev mit

Skrift i Humanitetens og Menneskekærlighedens Navn.« Schandorph havde forsynet bogen med et forord og mente, at dens forfatter »er sikker paa at staa paa kristen Grund«. (Sml. Aakjærs bemærkninger, Saml. Værker, IV, s. 62.)

I sin polemik mod Indre Mission viser Hans Jensen sig som en omhyggelig bibellæser, der ingenlunde staar tilbage for sine modstandere, naar det gælder om at begrunde et synspunkt med et skriftsted og fælde en modstander med et bibelcitat. Hans bog aabenbarer et intimt kendskab til sekteriske og religiøse emner. I indledningen placerer han sig selv uden for de professionelle kritikere og videnskabsmænd, han er hverken »Teolog eller Hebræer«, men hører til den lille gruppe, som spørger: *Maa vi være her?* Hans valgsprog er: »Paa det jævne! Koldt Vand i Blodet!«

Paa baggrund af disse milde ord bliver den vrede, som dyrlægen lægger for dagen i sin omtale af inkvisitionen og heksedomstolene, saa meget mere iøjnefaldende. »Aldrig har Præster syndet mere, end da de indstiftede Dogmet om Djævelen.« (s. 64.) I disse tankegange følges han af JVJ, der jo senere har udtalt sig med forbløffende voldsomhed mod middelalderens overgreb og religiøse tumulter. Hans Jensen finder, at Biblen med sine mange modsigelser ingenlunde er i stand til at give menneskene en bestemt forestilling om livet efter døden. »Fra 1. Cor. 15,36-44 siger Paulus, at Legemet ikke opstaar paa den yderste Dag, men at Sjælen i dets Sted iklædes et ukrænkeligt *aandeligt* Legeme, en Tankegang, der ikke ligger *Spiritismen* fjernt.«

Om Indre Mission paastaas det, at verden aldrig har set en mere hjerteløs, meningsløs og modbydelig lære. Fordømmelseslæren maa bekæmpes, selv om »vort Gudsbegreb kan have udfoldet sig forskelligt«. Velanbragte illustrationer er de mange lunerige og indignerede typebeskrivelser i bogens sidste del af folk, som fordømmelseslæren kvalte.

Spøgeri, 1899, bestaar for førstedelens vedkommende af en regulær samling spøgelseshistorier, hvor der synes at være visse fællestræk mellem »Spøgeriet paa Munksgaard« og JVJs himmerlandshistorie »Udflyttergaarden« (1898) og muligvis ogsaa til begyndelsen af »Tre og tredive Aar« (1897). En lille, okkultistisk interesseret diskussionsklub danner fortællingernes ramme; gruppen støtter sig til en række videnskabsmænd, heriblandt Lodge, Wallace, Lombroso og Crookes,

som alle er overbeviste spiritister. De samme herrer betegnes i Thit Jensens erindringer, s. 9, som de mænd, faderen »aandeligt dyrkede«. Crookes arbejdede med at maale kræfter, der udstraaler fra manifesterede medier, og JVJ benyttede den berømte videnskabsmand som model til Hall i »Madame D'Ora«, 1904; men først i forordet til »Sangerinden«, 1921, røber han sine forlæg.

Den behændigt skrevne bog slutter med en lille bekendelse fra en »overbevist Spiritualist«, en glose, som JVJ iøvrigt senere bruger baade i »Madame D'Ora« og »Sangerinden«. Maaske burde denne gennemgang afrundes med en prøve paa dyrlægens skrivekunst, fx. følgende karakteristiske uddrag af 8. kap.:

»Det var en yndig Skærsommernat hen midt i Juni Maaned. Lyst, blikstille. Dampende Grødevejr. Engene laa indsvøbte i bløde, kølige Taager, Fjordbakkerne spejlede sig ludende i den sølvglitrende Fjord. En hel lille Flaade af Fiskerbaade styrer en efter en østen om Tangen, ud i det aabne Vand, lydløst som *Dødssejlere*, [udhævet her], langsomt, sindigt, støbt som Studebefordringer ind paa Strandvejen. Kun af og til høres dæmpet Tale ude fra Flaaden, af og til et tungt Klask af en Tovende, der plumper i Vandet.« Denne yndige stemning er som klippet ud af »Einar Elkær«.

Otto Gelsted skildrer i sin bog om JVJ, 1938, et besøg hos dyrlægen, som tog ham med ud i den lille have og talte meget bevæget om sin afdøde søn Andreas, »den bedst begavede af mine børn«. Han pegede paa en solbeskinnet plet og sagde, at det var der, Andreas undertiden kom til ham og talte med ham (s. 9 ff.)

Thit Jensen siger i sine erindringer (s. 63) om faderen: »Han var overbevist Spiritist saa længe jeg mindedes.« Men JVJ hævder det modsatte. Om faderens religiøse overbevisning finder man i den meget betydelige myte »Ved Livets Bred« (1925) disse faa linjer: »Min Fader var erklæret Kristendomsfjende; en Overgang var han Spiritist; men mod Slutningen udtalte han til mig, at han ikke ønskede sig noget andet Liv; han havde haft nok i dette ene.«

Med stor elskværdighed har Otto Gelsted paa given foranledning uddybet, hvad han skrev i 1938, saaledes: »Dersom JVJ har sagt at hans fader ikke var overbevist spiritist til det sidste, saa vil jeg tro paa JVJ, han var en sanddru natur og jeg tror ikke at han i et saadant tilfælde ville lide af erindringsforskydninger eller lade sig paavirke af ønskedrømme. Den gamle dyrlæge stod hans sønlige hjerte nær.

[...] Men hvad vil det sige at være overbevist spiritist? At dyrlægen da jeg traf ham, var overbevist om at Andreas levede og besøgte ham, kan aldeles ikke betvivles. Derfor kan der jo godt være meget i spiritismen, som den kloge mand efterhaanden tog afstand fra.«

En del af dyrlægens synspunkter genkendes i en let forvirret artikel »Om Spiritismen«, som JVJ skrev i Studenterbladet, 29. 8. 1895; den sank bort i lykkelig glemsel, men naaede at røbe hans stærke tilknytning til hjemmet. (Sml. artiklens slutning med slutningen af første afsnit i »Spøgeri«.) Senerehen beskæftigede JVJ sig med spiritismen i »Madame D'Ora«, hvor han formodentlig afreagerer fra enhver rest af paavirkning, samt i »Sangerinden«. I Social-Demokraten, 18. 2. 1925 udtrykker han sig saaledes: »Trods alt Bordbenshumbug er *det* dog Kernen: er nogen af de Døde kommen tilbage og har fortalt os, hvad der er paa den anden Side?«

»Tilblivelsen«, 1951, henregner spiritismen til »synderne«, og i »Mindets Tavle«, 1941, afsnittet om Bjørnson, gøres den til en farsot. Men det er også det hele.

Gennem dyrlægens travle og tillidsfulde, livsnydende personlighed modtog hans børn et væld af flammende interesser, og han skænkede dem en aandelig arv, hvis stærkeste bestanddele var respekten for kundskaber, en sejg selvstændighedsfølelse og en varmende mildhed. Børnene har forvaltet arven paa forskellig maade, men en dokumentation af JVJs manglende fordragelighed og umilde despekt for saglighed, hans intolerance og verbale diktatur, vilde alligevel blot blive fragmentet af en sandhed.

Vidnesbyrdene om moderen, *Marie Kirstine Jensen*, er færre, men virker næsten stærkere. I erindringsmyten »Barndommens Sig«, 1932, fortæller JVJ om hendes og broderens »sande illiterære Hedenskab«. JVJ var tidligt opmærksom paa denne »sande store Gudløshed«. Saa tidligt som i 1901 har han i en korrespondance til Politiken: »Bonden fra Lemvig«, 15. 7. (med titlen muligvis taget efter et digt af H. P. Holst), fortalt om himmerlandske bondeslægter, der nok gik i kirke og »bandte flittigt ved Satan«, men som religionen aldrig naaede. Han gentager ordene i den mageløse himmerlandshistorie »Andreas Olufsen«, 1904, og paa samme maade bliver Germund i »Skibet« til en hedning, trods sin daab.

De faa, godt gemte steder, hvor JVJ taler om sin moder (det voldsomme og uforløste veraab i »Verdens Lys«, sidste digt, og »Den jydske

Blæst«, digtets tredjesidste strofe) dirrer af den smerte, han følte ved hendes lidende tilværelse. Hans harme over moderens bodsgang, naar hun efter en fødsel maatte løses ind i kirken af præsten, kommer dulgt til orde i »Kvinden i Sagatiden«, 1942, hvor man finder følgende korte passus: »Der lever endnu Folk hvis Mødre har maattet gaa Kirkegang som Renselse for at have faaet et Barn!« (s. 232 ff.) (Sml. »Form og Sjæl«, 1931, Ibsens Ikonografi: »Kvindernes Indespærring, Religionens Aag, altsammen forsvundet nu...«. Se desuden Thit Jensens erindringer, s. 103.) Den varme, hvormed JVJ omfattede sin moder, kommer vidunderligt til orde i digtet »Den danske Sommer« fra 1941.

Thit Jensen skildrer hende i erindringerne som en livshader, en determineret fjende af kirken, som hun ansaa for sine lidelsers ophav, alle kvinders bøddel. Hun gik i rette med Herren og satte almagten stolen for døren. »Jeg vil« blev nerven i hendes afkoms rygmarv. Hun afviste enhver tanke om reinkarnation, hun vilde aldrig leve om igen. Maaske har den tungest vejende arv, JVJ tog med fra barndomshjemmet, været moderens til det sidste ubønhørlige vilje og stejle trods.

Emil Fog skriver i den tidligere omtalte kronik om *søskendeflokkens* voldsomme bevægelser, »der virkede som Udladninger af et for stærkt indre Pres«.

Om pastor *J. M. P. Kragh*, der forberedte JVJ til optagelsen i Viborg Katedralskole, er oplysningerne yderst spinkle. Han havde tilbragt en række aar paa Grønland, og bl. a. en bemærkning i »Introduktion til vor Tidsalder«, 1915, s. 33, giver lov til en formodning om, at den venlige gamle præsts eventyrlige beretninger om en fremmedartet tilværelse hos et urfolk har sat sejl til JVJs drengefantasier.

Bedstefaderen *Jens Jensen Væver*s overordentlige betydning for JVJ er velkendt. (Se »Æstetik og Udvikling«, 1923, samt Himmerlandshistorier 1910, sidste afsnit.) Den fromme væver var af en meget oprindelig, »vist nærmest hedensk Natur«. Den gamle ejede en elementær sans for gruelige tildragelser, og naturligvis har bedstefaderens fabler fyldt den lille med gru, vellyst og dyb oplevelse.

Saa meget om de allernærmeste. En kostelig jordbund for et begavet barn med vidaabne sanser og en spirende digtersjæl.

*

Skal man tro JVJ paa hans ord, har han som lille dreng bedt aftenbøn. Men hvad der ellers havde nedfældet sig af religionen paa

landet, var til daglig ederne, fortæller han i »Om Sproget og Undervisningen«, 1942, kap. Sprogets Dynamik. (Sml. »Kongens Fald«, udg. 1944, s. 38: »Mikkel var af Naturen en Hedning, det eneste, han og hans Slægt i Grunden havde nemmet af Religionen op gennem Tiderne var Ederne.«)

Gudsdyrkelsen i dyrlægehjemmet har formentlig indskrænket sig til et kirkebesøg i ny og næ (se fx. Thit Jensens erindringer, s. 103). Men konfirmationsforberedelserne medførte regelmæssig kirkegang for en tid. Lunerige og charmerende skildringer af JVJs deltagelse i gudstjenesten finder man fx. i hans artikel om dansk digtekunst, Pol. 20. 4. 1948. Paa samme fortrolige maade fortæller han i erindringsdigtet »Paaskeliljer«, 1925, om de vakre bønderbørn, der gik til præsten.

Fundamental betydning har almueskolens bibelundervisning for den vordende hedning. Og som smaa sole lyser barndommens bibelhistorietimer gennem hele JVJs digtning: Synet af engkarsen paa Via Dolorosa i Jerusalem er »som at finde sin Barndom igen. Bibelhistorien og vor Barndom! Trinene der finder hinanden.« (»Aandens Stadier«, 1928, s. 242). Hveden er af en »Rubensk Overdaadighed, den bringer Forestillinger med sig om Syden, Biblen og vor Barndom«. (»Kornmarken«, 1932.) Ogsaa de smaa paaskelam og kid, som aprilsolen synes at ruge ud, minder om »Bibelhistorien og vor Barndom«. (Pol. 25. 4. 43.)

Almindelig kendte er de til det yderste følsomme skildringer af Biblens indvirken paa barnesindet, »Introduktion...«, 1915, s. 89 ff., hvor historien om Josef mindes, den samme fortælling, som i Jakob Knudsens »Lærer Urup« griber børnene i saa voldsom en grad. Her maa inderligheden være inderlighed og ikke poetisk blændværk. Senere hentydninger findes bl. a. i »Aandens Stadier«, 1928, hvor Jesus omtales som en ulykkelig anklaget, »man græd over som Barn«. Samme sted, s. 255, søger JVJ at forklare bibelteksternes magt over ham. »Aarets Højtider«, 1925, kapitlerne Paaske og Verdslig Højtid, »Tøbrudet«, 1929, »Barnets Jul i Kunsten«, Hjemmet, 19. 12. 1933, kroniker i Pol. 10. 12. 34 og 16. 2. 36, samt myten »Stor er de Ephesers Diana«, 1942, gemmer et ekko fra barndommens religionstimer.

Nogle gange har JVJ foreslaaet religionsundervisningen reformeret, bl. a. i forordet til Johs. Bech: »Kors og Hammer«, 1921, og »Om Sproget...«, s. 11 ff., idet han ønsker kristendommen henlagt under

historien. Lignende betragtninger findes i Pol. 25. 9. 1910: »Moderne Drengeopdragelse«, og »Evolution og Moral«, Om Opdragelsen.

*

I et bidrag til »Den danske Bonde«, 1946, kommer JVJ ind paa forholdet mellem bønderne og kirken, om deres ærefrygt for Bibelen, om deres hang til mystik (Cyprianus), om den lille gruppe uden livsanskuelse. (Tilsvarende i »Mennesker og Bøger«, Antikvarboghandlerforeningen, 1945, s. 174.)

Vækkelsen spiller ikke nogen betydelig rolle i JVJs skildringer af himmerlandsbonden. Den berøres i »Stille Vækst« og omtales meget udførligt i »Andreas Olufsen«. JVJ giver desuden i et rejsebrev til Pol. 15. 7. 1901 et billede af Harboøre-fiskerne og Indre Mission, som er deres første kristendom. Missionshuset betegnes som »Arret efter en Vækkelsesperiode« (Pol. 26. 2. 1908) eller, nok saa voldsomt: de helliges valplads. (Himmerlandshistorier, 1910.)

Helst saa og mente JVJ, at bønderne var hedenske. Roden i deres religion var hedensk. (»Hedebonden«, 21. 9. 1910: afvisning af helvedesprædikanten.) Naar storbønderne samlede sig foran kirken, var det fordi de altid havde gjort det, thi paa dette sted havde det gamle gudehov ligget. (»Spilmanden«, 1932.) Men kirken bliver desuden samlingsstedet ud over livet. Den bliver selve mindet om de gamle bønderskikkelser, saaledes som det saa mesterligt fortælles i »Kirken i Farsø« og »Kirstens sidste Rejse«, henholdsvis 1903 og 1904. »Nu er de stuvet ned, og saa er Spørgsmaalet hørt op.«

I »Wombwell« faar Einar Elkær fra toppen af et af hedebjergene øje paa en fin skinnende stribe: *havet.* Synet varede kun nogle faa øjeblikke, saa slukkedes striben igen, det var den eneste gang, han havde set det. Men han fortalte ikke de andre om det. »Det var hans Skæbne, der havde kaldt ham i det lydløse Morgengry.« Dette lokkende, fjerne, optændte vilde længsler efter at rejse ud og *se.* Mange aar senere mindedes JVJ den uforglemmelige oplevelse i digtet om »Kæmpehøjen«, 1929: »Da blev jeg da for altid verdenssvimmel«. Der er en mulighed for, at oplevelsen løber sammen med en tidligere beskrevet, nemlig den malende skildring af en orkan i Jylland, »Julealbum«, 1900. Afsnittet indgaar i et bidrag til en enquête om overnaturlige oplevelser. JVJ afviser ikke det overnaturliges eksistens. (Sml. Spiritist-

artiklen sept. 1895, og »Introduktion...«, 1915, s. 25.) Under alle omstændigheder er stemningen af det overnaturlige en virkelighed. Som illustration nævner han en tildragelse fra sin tidligste barndom og beskriver med uhyggelig visionær kraft det vældige og grundlæggende indtryk, synet af en høretragt paa faderens skrivebord gav ham. Det var selve »den elementære Gru«. Denne raa rædsel, ja dødsfrygt, er ikke et digterisk fund, men en intim bestanddel af JVJs sind. Den kom igen til ham, da han som ung mand gik op paa en af Himmerlands kæmpehøje efter en voldsom orkan og her med et fornam en fjern rullen, som gjorde ham iskold og dødelig angst: »Det var den gamle Gru«. Omsider faar han klaring paa lyden: det er Vesterhavet, 8 mil borte fra højen, »jeg har aldrig før eller siden hørt det«. Næste morgen læste han telegrammerne om Harboøreulykken. Fiktion eller ej, motivet er afgørende for det videre forfatterskab. JVJs stadige kamp mod rædslen og skrækken er et af forfatterskabets vigtigste og besynderligste incitamenter, hvis udspring findes i barndomsaarene. Den sønderslidende gru og den uophørlige længsel stemmes sammen i billedet fra hedebjerget. (Se »Kongens Fald«, kap. Drømmeren; »Bræen«, kap. Havet.) Hvordan motiverne udvikler sig, hører en anden undersøgelse til.

I en indledning til Anton Hansens »62 Tegninger«, 1941, skriver JVJ om *skrækken*, som den kom til familjen i et enligt liggende hus paa landet før det elektriske lys og telefonens tid, fx. i form af varsler. »Et af Grimms Eventyr handler om en Karl der ikke kunde gyse, *vi* kunde, der skulde ikke hældes en Spand smaa Fisk over os for at faa os til det!« Lygtemændene saa man »med en stille indadvendt Skræk, som ikke kunde omtales til noget Menneske«. (Mikkel Thøgersen turde som barn ikke engang se ud af døren mod kærene af frygt for at faa øje paa en lygtemand. »Kongens Fald«, s. 60.) JVJ forklarer eventyrs opstaaen udfra de ravnsorte nætter paa landet, mørkerædhed, og børns og almuens indbildningskraft. (»Udenfor Tiden«, 1932: »*Mørket*, selv lidet tænkende har da Respekt for det.«) Jo mere aandelig hudløs, jo mere angst.

Barndommens *læsning* har JVJ gjort rede for i en indtagende publikation »Vore første Bøger«, Aarbog for Bogvenner, 1920. (Se desuden »Om Sproget...«, s. 31.) Læsebogen og ABC'en har været hans rejsebrochurer, som fik hjertet til at svulme og udveen til at vokse. I læsebogen fandt han et billede af et skær i sydhavet (se slutningen af

»Folkeslagene i Østen«, 1943), og det blev ham et symbol paa lyksalighedens ø, det tabte land, alle hans rejsers lokkende maal.

Allerede Einar Elkær mindes et billede han havde set af de vildes leg paa en sydhavsø. (EE, s. 94.) Norne-Gæst søgte dødens kyst, men fandt den aldrig. Han naaede til en lille ubeboet ø, den længst ude, den sidste paa rejsen, og der blev han. Columbus forstaar, at »den lykkelige Ø han har jaget efter, den *har* han været paa, Ungdommens Ø, dengang hans Børn var smaa«. (Sml. »Introduktion...«, s. 68, og »Dr. Renaults Fristelser«, 1935, s. 131.) Ogsaa i det lunt selvsikre, biografiske digt »Som Dreng skar jeg Skibe« fra 1931 fabler JVJ om øen »et Orgel i Søen — aldrig saa jeg det«.

*

JVJ har selv berettet saa meget om sin tabte barndom, at yderligere tilføjelser fra anden side synes overflødige. Et par smaating skal dog nævnes.

Emil Fog skriver (Pol. 20. 1. 33) om JVJs barskhed og mangel paa skaansomhed, der kunde støde de jævnaldrende og gøre dem sky, men hans »stolte Blufærdighed« drog dem alle imod ham.

Hertil slutter sig en kronik i Kolding Folkeblad, 21. 2. 52, hvis forfatter, dansk-amerikaneren Peter Bach, røber sig som model til »Emigranten«, en himmerlandshistorie fra 1910. Han omtaler JVJ som en besynderlig dreng, tavs og indesluttet, ivrig med læsningen, endeløs i sin energi.

Endelig fortæller Aug. F. Schmidt, Aalborg Stiftstidende, 5. 8. 51, at JVJ som ungt menneske var ved at drukne i søen ved Farsø. »Dødens nærhed havde strejfet hans sind for bestandig.« (Sml. »Einar Elkær«, s. 147 og 210.)

Saa mange indtryk, saa mange følelser. En dag kørte JVJ ud af barndommen i sin faders skrøbelige dyrlægevogn for at læse til artium nogle mil fra hjemmet. Men allerede da var han overbevist darwinist, forsikrer han, idet en artikel i et kristeligt ugeblad, der polemiserede tilintetgørende mod darwinismen, virkede stik imod hensigten. (»Evolution og Moral«, 1925, indl. — Muligheden for, at den paagældende artikel skulde gemme sig i »Ugens Nyheder«, har været undersøgt, men uden positivt resultat.) Den synlige essens af barndommens oplevelser i al deres mangfoldighed var vel *længslen*, som nu groede i ham, længslen efter at besidde alverden ved at se den, længslen efter

det fjerne, som generalstabsmærket paa kæmpehøjens top var det forjættende symbol paa. Han ønsker sig ingen smukkere religion end den stemning, højdemærket gav ham. »Jeg har aldrig siden omfattet Verden med dybere Følelse eller nogensinde genfundet hvad jeg saa som Barn i dette Tegn rejst højt og langt ude imod Sydhimmelen, skønt jeg har været Jorden rundt paa Jagt derefter.« (Graabølle, 1910.)

Denne lille studie har søgt at samle enkelte ledemotiver i JVJs digtning, som har betydning for hans religiøse udvikling, og som alle kan føres tilbage til drengeaarene. Med JVJs religiøse følelse skulde nærmest menes hans tilværelseshigen og andagt over for naturen; men den er mangfoldigt nuanceret og vanskelig at definere. Her er kun peget paa visse mulige forudsætninger, og en dyberegaaende analyse maatte tage langt rummeligere hensyn. »Rugen bølger«, 1911, skildrer en *drøm*, hvor digteren flyver hen over en rugmark, og rugen indrammer barndommen »med sine ud i den vide Verden vandrende Bølger«.

Med en stadigt voksende, ubændig længsel, endnu uforløst og udefineret, rejste JVJ ud af barndommens riger, mens døren lukkedes i laas bag ham. Men minderne forvarede han.

Note:

Om barndommens religiøse og overtroiske symboler, se: Thit Jensen, »Vore Damers Jul«, 7. 12. 1929; Kolding Folkeblads kronik, 21. 1. 52; JVJ-interview i Berl. Tid. 15. 8. 38; JVJ-kronik, Pol. 18. 4. 43. I programmet til skuespillet »Trods«, Chicago 1903, oplyses det overraskende, at JVJ engang har villet være *præst*.

Om bøndernes ærefrygt for *ordet*, se tillige digtet »Husdyret«, 1934, str. 7.